Agnieszka Gołębiowska-Suchorska
(Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy)

„KTO RZUCIŁ BUTEM W PULPIT STEROWNICZY?!", CZYLI ATOM W KRZYWYM ZWIERCIADLE HUMORU (NA MATERIALE TEKSTÓW POLSKICH, ROSYJSKICH I CZESKICH)

Była sobie bomba atomowa, która chciałaby być kulą karabinową.
– Dlaczego – pytały inne bomby atomowe – zamiast cieszyć się ze swojej mocy, chcesz być zwykłą kulą karabinową?
– Ponieważ odczuwam brak osobistego kontaktu z ludźmi.

Rozwój cywilizacji zmierzał zawsze do pokonania lęku wywołanego bezradnością istoty ludzkiej wobec otaczającego świata. Zdobyciu władzy nad światem służyły początkowo praktyki magiczne, z których rozwinęła się nauka, dostarczająca środków racjonalnych. „Dzięki wysiłkowi własnemu i wielu pokoleń [...] nasz obraz świata staje się coraz pełniejszy i to, co dawniej zapełnialiśmy tworami fantazji, dziś ma już charakter sprawdzalny i naukowy"[1]. Fizyka jądrowa pozwoliła zapanować nad najmniejszym składnikiem materii – atomem, uważanym wcześniej za niepodzielny. Wiedza o atomie, dająca ludzkości ogromne możliwości rozwoju lub niszczenia, pojawia się we współczesnym świecie w różnych, często przeciwstawnych kontekstach. W dyskusjach nad sposobami zastosowania właściwości atomu ścierają się krańcowo różne opinie na temat korzyści i szkodliwości, na przykład naukowcy widzą w energii atomowej rozwiązanie problemów energetycznych, natomiast ekolodzy dostrzegają groźbę awarii i problem przechowywania odpadów radioaktywnych. Techniki jądrowe wykorzystuje się dla ratowania życia i zdrowia człowieka (radioterapia), ale posłużono się nimi także, by odebrać życie milionom ludzi. Ta niejednoznaczność oceny znajduje odzwierciedlenie w wielu obszarach życia współczesnego człowieka. Siła atomowego wybuchu służy jako element porównania mającego uwydatnić siłę zjawisk zupełnie z fizyką jądrową niezwiązanych, na przykład w języku polityków do siły wybuchu porównywana jest siła wiadomości, w wypowiedziach prawosławnych chrześcijan – siła modlitwy, płaczących ikon, wśród psychoterapeutów – siła psychiki ludzkiej[2].

---

[1] Antoni Kępiński, *Lęk*, Warszawa: PZWL 1977, s. 215.

[2] Np. wypowiedź Ludwika Dorna z 19.02.2009 w stacji telewizyjnej TVN24: „– Zacząłem żyć w strachu, premier odpalił dziś w sejmie bombę atomową średniej wielkości". Wypowiedź dotyczyła prognozowanego przez Donalda Tuska wypuszczenia przez niektóre kraje Unii „euroobligacji". Źródło: http://www.tvn24.pl/12690,1587205,0,1,premier-odpalil-bombe-atomowa,wiadomosc.html. Por. także słowa prawosławnego duchownego o modlitwie: „Молитва – она сильнее атомной бомбы [...]", źródło: http://stavropol-eparhia.ru/news/?id=20080827153932 [dostęp 27.08.2008], komentarz dot. ikony wydzielającej olej („płaczącej"): „[...] когда такое большое количество вещества берётся

Katolicy modlą się w Nowennie do Matki Boskiej Fatimskiej o oddalenie groźby atomowej zagłady[3], a wśród rosyjskich wyznawców prawosławia pojawiła się „podporządkowana religii ideologia atomowego prawosławia"[4]. W kreskówkach dla dzieci bohaterowie, tacy jak Atomowa Betty (ang. *Atomic Betty*, kanadyjsko-francuski serial animowany z 2004 roku) czy Atomówki (ang. *The Powerpuff Girls*, amerykański serial animowany, 1998–2004), dzięki swojej niesamowitej, czyli atomowej sile, ratują świat. W realnej walce o władzę nad światem atom to przede wszystkim karta przetargowa. Zagrożenia związane z techniką jądrową pojawiają się również w dyskursie ludycznym[5]. Naczelną funkcją humorystycznych gatunków współczesnego folkloru jest rozśmieszenie odbiorcy. Intencją komicznej transformacji rzeczywistości w tekstach humorystycznych nie jest przy tym wierne odzwierciedlenie rzeczywistości, ale wyrażenie określonego spojrzenia na świat, spojrzenia krytycznego.

Niniejszy artykuł stanowi próbę analizy humorystycznych gatunków współczesnego folkloru polskiego, rosyjskiego oraz, w mniejszym stopniu, czeskiego (dowcipy[6], sadystyczne wierszyki, czastuszki), inspirowanych realnymi lub antycypowanymi tragicznymi wydarzeniami związanymi z wykorzystaniem energii atomowej. Wybór tekstów właśnie w tych trzech językach miał na celu skonfrontowanie żartobliwych tekstów pochodzących z kraju posiadającego broń atomową, czyli Rosji, oraz państw, które takiej broni nie posiadają i są również mniejsze od Rosji pod względem liczby ludności i powierzchni. Celem owego porównania było odnalezienie wspólnych lub odmiennych motywacji powstawania tekstów **atomowego** humoru. Bazę materiałową dla analizy stanowiły teksty dowcipów (ok. 200) pozyskane z internetu (serwerów polskich, rosyjskich i czeskich), obiegu ustnego oraz wydawnictw zwartych.

W krzywym zwierciadle humoru rzadko znajdują odbicie aspekty problematyki atomowej o neutralnym lub pozytywnym zabarwieniu emocjonalnym, takie jak na przykład odkrycia fizyki jądrowej, o których traktują poniższe dowcipy:

ниоткуда, то для этого нужна энергия, равнозначная энергии атомной бомбы", źródło: http://omiliya.org/private-gallery/olga-rozhneva/puteshestvie-k-svyatynyam-pskovskoi-zemli-pogost-kamno.html; czy stwierdzenie psychoanalityka: „психическая энергия сильнее атомной", źródło: http://www.madra.dp.ua/arctur/n13/m1.html [30.05.2009].

[3] http://www.katolik.pl/ku-czci-matki-bozej,22363,818,cz.html?idr=10520, http://www.sekretariat-fatimski.pl/wielka-nowenna-fatimska/37-modlitwa-wielkiej-nowenny-fatimskiej [dostęp 20.11.2016].

[4] http://www.rus-obr.ru/idea/594 [21.11.2016], o atomowym prawosławiu patrz także: http://www.ogoniok.com/5013/23/, http://www.ua-today.com/modules/myarticles/article_storyid_10548.html [dostęp 21.11.2016].

[5] Przez dyskurs rozumiem użycie języka, które wiąże się z przekazywaniem określonych idei i interakcją, czyli tekst wraz z szeroko rozumianym kontekstem. Por. Teun van Dijk, *Badania nad dyskursem*, w: *Dyskurs jako struktura i jako proces*, red. Teun van Dijk, przeł. Grzegorz Grochowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2001, s. 10, 13.

[6] Dowcip słowny (ros. *анекдот*), określany jest w języku polskim również jako **kawał**, **żart**, **wic**. Jak dotąd nie ujednolicono zakresu znaczeniowego żadnego z tych terminów. Dlatego na potrzeby niniejszego referatu posługiwać się będę zamiennie terminami **dowcip** i **kawał**. Por.: Aleksander Wilkoń, *Gatunki mówione*, w: *Porozmawiajmy o rozmowie. Lingwistyczne aspekty dialogu*, red. Małgorzata Kita, współred. Jan Grzenia, Katowice: Wydawnictwo UŚ 2003, wersja wstępna pod adresem: Internetowa Konferencja Naukowa „Porozmawiajmy o rozmowie", Uniwersytet Śląski, Katowice, kwiecień–maj 2001; Luiza Dargiewicz, *O definicjach ludowych gatunków komicznych*, w: *Genologia literatury ludowej: studia folklorystyczne*, red. Adrian Mianecki, Violetta Wróblewska, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 2002, s. 149–159; Zbigniew Raszewski, *Wstęp do teorii kawału*, „Polska Sztuka Ludowa" 1990, z. 2, s. 3–9.

Сидят в кафе два физика, пивко потягивают. Тут мимо проходит шикарная, такая дамочка. Один физик говорит другому, глядя дамочке вслед: – Ты смотри, какое интересное сочетание атомов![7]

To nie naukowcy odkryli rozszczepianie się atomu – to Chuck Norris postanowił kopnąć z półobrotu najmniejszą rzecz na świecie.

Chuck Norris dokáže štěpit atom. Holýma rumaka.

Generatorem przeważającej liczby tekstów humorystycznych o tematyce atomowej są emocje negatywne. Wywołują je zagrożenia związane z wykorzystaniem osiągnięć fizyki jądrowej w różnych dziedzinach, jednak nie wszystkie obawy znajdują odzwierciedlenie w gatunkach humorystycznych. Na przykład wśród przeanalizowanych przykładów nie pojawiły się teksty dotyczące szkodliwości nadmiernego promieniowania w wyniku awarii aparatury podczas zabiegów radiologicznych. Spowodowane jest to, jak można przypuszczać, niewielkim, bo jednostkowym zasięgiem zjawiska, pozytywnym celem procedury opartej na technologii atomowej i zgodą osoby zagrożonej na podjęcie ryzyka. Folklor bowiem, w tym również jego gatunki humorystyczne, jest projekcją lęków masowych i zbiorowej mentalności. Globalne poczucie strachu wyzwoliły w ludziach na całym świecie tragedie Hiroszimy i Nagasaki w roku 1945, a 41 lat później dramat Czarnobyla. Tragedia japońskich miast – ofiar bomb atomowych powraca w dyskursie ludycznym stosunkowo rzadko i nie sama tragedia jest w nim źródłem komizmu, na przykład:

[7] Teksty dowcipów we wszystkich językach przytaczam w wersji oryginalnej, nie ingerując w ich ewentualną niepoprawność językową, stylistyczną czy ortograficzną. Teksty dowcipów cytowanych w referacie pochodzą ze stron internetowych:
polskich – http://o-rosjanach.dowcipy.pl/index.php/o_rosjanach_4; http://www.clik24.pl/bomba-atomowa-258.php; http://www.insomnia.pl/bomba_i_inne_dowcipy-t20973.html; http://www.joemonster.org; http://www.byba.pl/stworzenie_swiata/idealna-para.html; http://dowcipy.funpark.pl/index.php?strona=0; http://www.wirtualny.bialystok.pl/_humor/index.php?od=100; http://www.strefadowcipow.za.pl/dpolak2.html; http://www.joketown.pl/dowcipy; http://www.kiermana.pl/86-1-zsrr.html; http://dowcipy.bloog.pl/kat,0,m,4,r,2006,index.html?ticaid=66e9b; http://www.grzegomonia.com/humor/dowcipy,zagadki-0.html;
rosyjskich – http://www.obozrevatel.com/news/2007/7/6/178883.htm; http://people.overclockers.ru/bioz/records/page3; http://stopforum.ru/print/21271/shutki_smeshnye_kartinki_prikoly_anekdoty; http://koshki-mishki.ru/view-1571-46.html; http://freel.net.ru/forum/printthread.php?t=275&pp=40; http://www.eggdrop.org.ru/bases/jokes/jokes_1998.dat; http://bgforum.ru/humor/anekdots/all.htm?o=0; http://lib.web-malina.com/getbook.php?bid=1198; http://ruhumor.blogspot.com/2008/09/blog-post_9136.html; http://psylive.ru/?mod=anecdote&id=6225&act=closebanner; http://www.tetyana.kiev.ua/?lang=ru&m=anecdot&sm=sph&ssm=group_anecdot; http://humor.rin.ru/cgi-bin/show.pl?razdel=114&anekdot=14400; http://ozmaba.beon.ru/346-130-anekdoty-gp.zhtml; http://www.mixei.ru/showthread.php?t=11250; http://ussr.km.ru/anekdot/brezhnev.html; http://humor.zooclub.ru/anekdots.php?id=138; http://rockufa.ru/forum/index.php?topic=826.msg71928; http://forum.swamp.ru/viewtopic.php?printertopic=1&t=76211&postdays=0&postorder=asc&start=0&finish_rel=-10000; http://forum.kingclub.ru/index.php?action=printpage;topic=2502.0; http://carella.ru/fun/anecdots/ key/natasha/;
czeskich/słowackich – http://www.nzweb.estranky.cz/stranka/Vtipy_o_Chuck_Norris; http://www.vtipkar.cz/o-vojacich/4/; http://aqua2.blog.cz/0707/vtipy-o-chucku-norrisovi-p; http://pitevna.cz/vtipy/politicke/?str=2; http://vtipy.jirpa.cz/category.php?category=34; http://www.outdoorforum.cz/viewtopic.php?f=25&t=11&start=2580.
W przypadku cytowania dowcipów z wydań zwartych, dane bibliograficzne podaję w oddzielnych przypisach. Dowcipy zostały zebrane w okresie 05.2008–06.2009.

Płyną tratwą Ruski, Niemiec i Murzyn. Sztorm. Trojka ta rozmawia między sobą i dochodza do wniosku że ktoś musi opuscić tratwe bo grozi to zatonięciem. Wypada na murzyna. Niemiec się wtraca i mówi że nie. Kolege wyrzucać?? zaproponował grę w pytania. Ten który udzieli błedną odpowiedz opuszcza tratwe. pytanie do Niemca: kiedy została zrzucona na Hiroshimę bomba atomowa? Niemiec odpowiada 1945 i zostaje Pytanie do Ruska: ile osób zginęło? w przyblizeniu odpowiada ze ok. 60 tyś OK zostajesz Ostatnie pytanie do Murzyna: Podaj nazwiska osób które zginely...

W przytoczonym dowcipie podłożem reakcji komicznej nie jest tragedia ofiar wybuchu, ale zjawisko dyskryminacji rasowej i próba znalezienia jego uzasadnienia. Z kolei połączenie tragicznych wydarzeń z roku 1945 z serią tematyczną dowcipów o amerykańskim aktorze Chucku Norrisie, które pojawiły się w internecie na przełomie 2005 i 2006 roku, dowodzi, że wydarzenia te nie zostały zapomniane, a związane z nimi emocje nadal stanowią inspirację dla folkloru:

To nie bomba atomowa zniszczyła Hiroszimę to Chuck Norris zgubił kapelusz. (2007)[8]

Na Nagasaki nigdy nie spadła bomba. Chuck Norris wyskoczył z samolotu i walnął o ziemię.

Rozważano dwa scenariusze zakończenia II wojny światowej na Dalekim Wschodzie: bombę atomową i Chucka Norrisa. Uznano, że bomba atomowa jest bardziej humanitarna.

Po dlouhých diskuzích se prezident Truman rozhodl shodit na Hirošimu atomovou bombu místo druhé varianty – vyslat tam Chucka Norrise. Důvod? Bylo to víc humánní.

Groza zagłady japońskich miast nie jest prawdopodobnie przez współczesnych twórców folkloru słowiańskiego silnie uświadamiana, ponieważ o wydarzeniach tych dowiadywali się oni głównie z suchych przekazów na lekcjach historii. Narody europejskie przeżyły w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu własne tragedie, związane m.in. z obozami koncentracyjnymi i łagrami. Efektem tych doświadczeń, przekazywanych nie tylko w procesie edukacyjnym, ale także w bezpośrednich relacjach osób bliskich, była w latach siedemdziesiątych XX wieku fala dowcipów katastroficznych inspirowanych tymi przeżyciami[9]. Dlatego wśród polskich, rosyjskich i czeskich tekstów o tragediach atomowych większą frekwencję mają dowcipy i czastuszki na temat skutków awarii elektrowni w Czarnobylu niż na temat atomowej zagłady w Japonii. Jak można przypuszczać, generatorem tekstów na temat katastrofy w ukraińskiej elektrowni były emocje wywołane aktualnym i, ze względu na położenie geograficzne, realnym niebezpieczeństwem[10], jakie nadmierne promieniowanie stanowiło dla Polski, Czechosłowacji i Związku Radzieckiego. Reakcję komiczną buduje się w tych wypowiedziach głównie przez hiperbolizację negatywnych skutków awarii. Wyolbrzymienie dotyczy stopnia fizycznej deformacji ciał mieszkańców najbliższych okolic elektrowni pod wpływem promieniowania:

[8] W przypadkach, w których udało się ustalić daty umieszczenia tekstów na stronach internetowych, podaję je w nawiasach.

[9] Por. uwagi Doroty Brzozowskiej na ten temat: *Polski dowcip etniczny. Stereotyp a tożsamość*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2008, s. 179.

[10] Por. spostrzeżenia Violetty Krawczyk-Wasilewskiej dotyczące reakcji folkloru współczesnego na tragedię 11 września: *Po 11. września, czyli folklor polityczny jako wyraz globalnego lęku*, „Literatura Ludowa" 2003, z. 3, s. 25–34.

На всеукраинском конкурсе красоты, проходящем в Киеве, „Мисс Чернобыль" оказалась единственной, у кого ноги растут от ушей! (2007).

– Не трогайте меня, я чернобылец!
– Чернобылец говоришь, покажи свои документы!
– Усы, лапы и хвост – вот мои документы!!

Гадает гадалка мужику на руке:
– О! Да вы русский! Дайте вторую руку.
– О! Да вы чернобылец! Дайте третью.

Ogłoszenie:
„Sprzedam dwa drapieżne wróble, trzy mięsożerne kanarki i jednego kolibra – ludojada.
Wiadomość:
Miasto: Czernobyl, ulica Uranowa 235.
Prosić: Iwana Sześciorękiego". (2006)

Děd s vnukem jdou širokou Rusi. Vyjdou na kopec, zastaví a děda povídá: „Zde stávalo město Kyjev." Pohladí vnuka po hlavě a jdou dál. Vyjdou na další kopec a děda povídá: „Zde stávalo město Černobyl." A pohladí vnuka po druhé hlavě.

Teksty eksponują również mutację przyrody, a nawet przedmiotów martwych:

В районе Чернобыля был обнаружен компьютер с двумя мышками. (2005)

Украинские ученые нашли применение почтовым ящикам из заброшенных домов Чернобыля – они продают их румынам под видом микроволновых печей. (2007)

Новый герб Украины после Чернобыля: двуглавый хохол. (1997–1998)

Wiosna w Czarnobylu: trawka się czerwieni, ptaszki wesoło podszczekują.
– Co to jest: gdacze i świeci?
– Kura z Czarnobyla. (2006)

Prodám vilu v Černobylu, nechci za ni moc, svítí celou noc.

Część przytoczonych dowcipów powstała w krótkim czasie po awarii, jednak znaczna ilość tekstów rozpowszechnianych obecnie w komunikacji internetowej ma charakter retrospektywny. Dowcipy, humorystyczne rymowanki można znaleźć przede wszystkim na stronach tematycznych, na których teksty są pogrupowane na podstawie treści. Jednak, jak podkreśla rosyjski badacz Konstanty Siedov, dowcip pełni funkcję fatyczną: służy ustaleniu i podtrzymaniu kontaktu między rozmówcami i najczęściej opowiadany jest „przy okazji"[11]. W warunkach współczesnych rozmowa to nie tylko kontakt bezpośredni rozmówców, ale również komunikacja przez serwisy internetowe i programy służące do łączenia wielu osób w czasie rzeczywistym (czat, komunikatory) czy przez fora dyskusyjne lub pocztę elektroniczną. W każdym z tych sposobów komunikacji dowcipne utwory o tragedii Czarnobyla pojawiają się przy okazji wspomnień tragicznych rocznic lub

[11] Константы Ф. Седов, *Анекдот как жанр повседневной коммуникации*, w: *Świat humoru*, red. Stanisław Gajda, Dorota Brzozowska, Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej 2000, s. 103.

jako komentarz do aktualnej sytuacji w dziedzinie zbrojeń i zagrożeń atomowych. Związek treści niektórych tekstów ze współczesnymi realiami jest gwarantem skuteczności rozśmieszenia również tych odbiorców, którzy nie żyli w latach tragicznych wydarzeń. Na przykład czastuszka, w której pojawiają się wyroby firmy Tampax, prawdopodobnie nie mogła powstać na Ukrainie w czasach ZSRR ze względu na niedostępność towarów z krajów kapitalistycznych w państwach bloku socjalistycznego:

Как в Чернобыле у нас
Завелась инфекция:
Мужики скупают тампакс,
А у баб – эрекция! (2004)

Emocje negatywne wywołują w psychice ludzkiej nie tylko doświadczone sytuacje kryzysowe, ale także niebezpieczeństwa antycypowane. Jak zauważa psycholog Antoni Kępiński, „w zetknięciu z przyszłością zawsze można doszukiwać się komponentu lękowego", jednak „niepokój jest związany nie tylko z naszym rzutowaniem się w przyszłość, lecz też z naszą przeszłością. Człowiek idąc w przyszłość nie może wyzbyć się swojego bagażu przeszłości"[12]. Stąd radioaktywność znana Polakom, Rosjanom czy Czechom jako skutek awarii elektrowni atomowej w Czarnobylu inspiruje również folklor powstający w związku z nieistniejącymi jeszcze, planowanymi elektrowniami. Przypadek folklorotwórczej roli emocji związanych z zamierzoną budową elektrowni w Puszczy Noteckiej (1989 r.) omówiła w swoim artykule Magdalena Bonowska[13]. Jedna z zamieszczonych przez autorkę graficznych form walki z budową elektrowni obrazowo ukazuje, jak negatywne skutki pokojowych i wojennych zastosowań energii atomowej są w świadomości zbiorowej utożsamiane. Na ulotce przedstawiającej mapę okolicy przewidywane miejsce elektrowni oznaczono rysunkiem grzyba atomowego. Zjawisko to jednak tworzy się tuż po wybuchu bomby atomowej, a nie po awarii reaktora jądrowego[14]. Folklor przekazuje treści najważniejsze i dokonuje w tym przypadku ich selekcji i polaryzacji – na dwóch przeciwstawnych biegunach lokują się pozytywny obraz świata bez atomu i negatywny z atomem w każdej postaci. Stąd tragedie japońskich miast i ukraińskiej elektrowni w świadomości masowego odbiorcy są utożsamiane. Ilustruje to również jeden z czeskich dowcipów:

Synku, víš, že tvá maminka je z Černobylu?
Synek smutně pokývá hlavou.
„A víš, že já jsem z Hirošimy?"
Synek smutně pokývá druhou hlavou.

Zrzucenie bomb atomowych przez Amerykanów zainicjowało otwarty wyścig zbrojeń pomiędzy dwoma blokami politycznymi – światem zachodnich państw

[12] Antoni Kępiński, *Lęk*, s. 16, 17.

[13] Magdalena Bonowska, *Zając z rogami i biały wrzos, czyli atom w lesie*, w: *Las w kulturze polskiej. Materiały z I Ogólnopolskiej konferencji Naukowej*, red. Wojciech Łysiak, Poznań: Wydawnictwo „Eco" 2000, s. 385–390.

[14] W elektrowni w Czarnobylu doszło do rozerwania obudowy reaktora i bezpośredniej emisji do atmosfery materiałów radioaktywnych z jego wnętrza, natomiast bomba atomowa czerpie energię z reakcji rozszczepienia ciężkich jąder atomowych.

demokratycznych i światem komunizmu, czyli ZSRR i państw satelickich. Zasięg zniszczeń po wybuchach w Japonii uświadomił ludzkości, że kolejna konfrontacja zbrojna nie byłaby już następną wojną światową, ale nuklearną zagładą. Dlatego wysiłki najbogatszych państw od dziesięcioleci są skierowane w większym stopniu na zastraszenie wrogów przez skonstruowanie najniebezpieczniejszej broni masowego rażenia niż na ich fizyczne zniszczenie przez użycie tej broni. To swoiste współzawodnictwo w zastraszaniu stało się inspiracją dla licznej grupy tematycznej dowcipów. Jednym ze sposobów ośmieszenia zbrojeniowej rywalizacji jest negowanie sensowności rozwoju tej dziedziny i umniejszanie skuteczności broni nuklearnej:

Вчера на учениях военно-морского флота атомный подводный крейсер „Дмитрий Донской" произвел учебный пуск межконтинентальной баллистической ракеты „Булава", которая вышла в стратосферу, после чего успешно поразила атомный подводный крейсер „Дмитрий Донской".

Rosyjscy naukowcy stworzyli zasadniczo nowy rodzaj broni – bombę żeliwną. Promień rażenia równa się promieniowi bomby[15].

W niektórych tekstach efekt komizmu jest zbudowany na hiperbolizacji precyzji bomby do granic absurdu:

– Русские испытали новую высокоточную атомную бомбу... Бросив её с десятикилометровой высоты, они попали в пачку сигарет, лежащую на земле!
– А зачем такая точность?!
– А нехрен курить!

Popularnym tematem jest gumowa bomba lub gumowa atrapa jako osiągnięcie techniczne różnych państw biorących udział w wyścigu zbrojeń:

Rosjanie zaczęli umieszczać na Kubie coraz więcej swoich wojsk na co Amerykanie zareagowali dyplomatyczną notą:
– Jeśli nie zaprzestaniecie rozmieszczania wojsk na Kubie będziemy musieli użyć przeciw wam broni atomowej.
Na co Rosjanie odpowiedzieli:
– My w odwecie użyjemy naszej tajnej broni...
Amerykanie nie wiedzieli co to jest ta tajna bron, ale nic sobie z tych przechwałek nie robili. Po miesiącu ruchy wojsk na Kubie nie ustały wiec Amerykanie ponowili groźbę z tygodniowym ultimatum, na co Rosjanie odpowiedzieli jak poprzednio. Po upływie tygodnia na Rosje poleciały rakiety natomiast Rosjanie wysłali notę:
– W odwecie użyjemy przeciw wam naszej tajnej broni...
Po tygodniu w gazetach amerykańskich można było przeczytać:
– Tysiące zabitych i rannych, zniszczone miasta i miasteczka, a bomba gumowa nadal skacze...

Kiedy Amerykanie prezentowali na defiladach bomby i rakiety biedni Chińczycy nie mieli co pokazać. Minister propagandy postanowił że zrobią atrapy z gumy i nikomu nie powiedzą. Niech wojsko myśli że jest silne.
Doszło do wojny! CNN podaje: Ameryka zrzuciła na Chiny bombę 20 000 ludzi zginęło
na drugi dzień CNN: Ameryka znów zrzuciła bombę 30 000 ludzi zginęło

[15] *Humor rosyjski*, wybór i przedmowa Filip Karpow, Poznań: Vesper 2008, s. 67.

na trezci dzień CNN: Chiny zrzuciły bombę na Amerykę 100 000 ludzi zginęło a bomba jescze skacze...

Сессия ООН по разоружению. Делегат из СССР:
– Мы решили в одностороннем порядке сократить производство атомных бомб, и сэкономленные ресурсы направить на производство синтетической резины.
Аплодисменты. Сообщение ТАСС через шесть месяцев:
– Не желая более терпеть постоянные провокации со стороны Китайской Республики, но руководствуясь при этом гуманными соображениями, Советский Союз сбросил на Китай резиновую бомбу. На сегодняшний день, потери китайской стороны составляют два миллиона человек. Бомба продолжает прыгать.

Sleduje Vladimír Putin zprávy a tam slyší:
„Američani vypálili na Rusko atomovou bombu, 5000 mrtvých!"
„A safra!" vykřikne Putin a poví svým vojákům:
„Ihneď vypalte na Ameriku atomovou bombu!"
Jeden voják povídá: „Nemáme atomovou bombu!"
„Ne?"
„A tamto je co?" a ukazuje na jednu.
„Ale to je gumová atrapa!" povídá voják.
„Nevadí, vypalte gumovou atrapu!"
Druhý den se George Bush dívá na zprávy a tam pozoruje:
„Rusi vypálili na Ameriku atomovou bombu! Miliarda mrtvých a ješte to skáče!"

W odróżnieniu od lokalności tradycyjnego folkloru, folklor współczesny skłonny jest do tematycznej unifikacji. Dlatego dla dowcipów krążących w internecie charakterystyczne jest powielanie tych samych tekstów w różnych wariantach językowych. Wynikają z tego trudności w określeniu pierwotnego wariantu. Jak zauważyła Dorota Brzozowska, „na poziomie samego dowcipu nie ma możliwości sprawdzenia, kto był jego twórcą i jakie było jego nastawienie do bohatera dowcipu. Nie ma możliwości odróżnienia intencji dowcipu poza jego kontekstem [...]. Różnica bowiem nie leży w tematach ani w tekstach, ale w tonie ich opowiadania i kontekście"[16]. Intencją powielania tekstów o rosyjskich bombach w językach państw, które nie posiadają broni jądrowej (polskim i czeskim) było, jak można się domyślać, zanegowanie siły przeciwnika, który taką broń posiada. Natomiast wyśmiewanie rosyjskiej myśli technicznej w dowcipach rosyjskojęzycznych pozwala doszukiwać się w nich autoironii. Taka drwina może świadczyć o zdystansowaniu społeczeństwa wobec oficjalnej polityki zbrojeniowej państwa i stanowić formę krytyki. Podobnej ambiwalentnej motywacji powstania dowcipu doszukiwać się można w przypadku tekstów humorystycznych, różnych pod względem gatunkowym, kreujących wizję sytuacji, w jakiej użyta została bomba atomowa. W tej bardzo licznej grupie tematycznej można wydzielić trzy podgrupy, których cechą wspólną jest eksponowanie nieracjonalnych przyczyn aktywowania bomby.

Pierwszą grupę stanowią teksty rosyjskie, tzw. sadystyczne wierszyki (*садистские стишки*)[17], w których inicjatorami wybuchu są dzieci. Nieświadome

[16] Dorota Brzozowska, *Polski dowcip etniczny*, s. 182.

[17] Autorem serii czterowersowych rymowanek o małym chłopcu, którego spotykają najróżniejsze tragedie, był prawdopodobnie Igor Mal'skij. Schemat kompozycyjny i tematyczny tekstów szybko został zaadaptowany przez folklor współczesny i wciąż pojawiają się nowe teksty stanowiące komentarz do

własnych poczynań, znajdują się niejako na końcu łańcucha przyczynowo-skutkowego. Dzieci nie są pomysłodawcami bomby, nie na nich spoczywa obowiązek jej zabezpieczenia, jednak na nie właśnie spada odpowiedzialność za użycie broni. W niektórych tekstach wybuch powodują mali Amerykanie. Na przykład w jednym z wierszyków przedstawiono realne zrzucenie amerykańskiej bomby na Japonię jako efekt działania nieświadomego chłopca:

Маленький мальчик нашел „Першинг-2",
Красную кнопку нажал он сперва...
Долго японцы понять не могли,
Что за грибок вырастает в дали?

W czterowierszach o przewidywanych wybuchach bomby aktywują również Harry Potter – bohater serii książek fantasy autorstwa brytyjskiej pisarki Joanne K. Rowling (od 1997 r.) lub dziewczynka o angielskim imieniu Polly:

Гарри нейтронную бомбу нашел
Сунул в портфельчик и в школу пришел
Долго смеялся потом педсовет:
Школа цела, а учащихся нет. (2007)

Девочка Полли, дочь генерала,
Красную кнопку на пульте нажала,
Быстро взлетела ракета „Оскар" –
Нет больше острова Мадагаскар.

Jednak najliczniej reprezentowane są wierszyki sadystyczne o rosyjskich dzieciach znajdujących i aktywujących bombę atomową. Są one nowszymi wariantami rymowanek z lat 70., w których dziecko znajdowało materiał wybuchowy z okresu II wojny światowej o mniejszej sile rażenia[18]:

Мальчик нейтронную бомбу нашел
С толстым портфелем он в школу пришел.
Долго смеялись потом в ГорОНО:
Школа стоит – а внутри никого!

В поле нейтронная бомба лежала,
Девочка Маша кнопку нажала...
Некому выругать девочку эту –
Спит вечным сном голубая планета.

Zagadnienie narodowości dziecka-nieświadomego zabójcy stanowi dla niniejszych rozważań kwestię drugorzędną. Istotny jest natomiast zespół cech dziecięcych bohaterów: naiwność, nieświadomość, brak poczucia odpowiedzialności i umiejętności przewidywania skutków. Większość z wymienionych cech odnajdujemy bowiem w bohaterach drugiej grupy tematycznej, w której inicjatorami

aktualnych wydarzeń. Por. np. Александр Лысков, *О систематизации „садистских стишков"*, http://www.ruthenia.ru/folklore/lyskov1.htm [dostęp 29.05.2009].

[18] Np.: *Девочка в поле гранату нашла./ – Что с нею делать? – спросила она./ – Дерни колечко, – ей дядя сказал, – Долго над полем бантик летал; Маленький мальчик бомбу нашёл,/ В печку засунул и в школу ушёл./ Вечером бабушка печку топила,/ Много народу её хоронило*.

wybuchu bomby okazują się głowy państw. W tekstach pojawiają się prezydenci amerykańscy i rosyjscy z różnych okresów po 1945 r. W odróżnieniu od dzieci, prezydenci są świadomi skutków użycia broni jądrowej, są również odpowiedzialni za jej stworzenie i zabezpieczenie. W tekstach tego typu popularne jest parodiowanie komunikatów, ogłoszeń prezentowanych w mediach. Wynika z nich, że rosyjscy prezydenci nie potrafią zabezpieczyć broni masowego rażenia lub aktywują ją przez roztargnienie albo ignorancję:

Сегодня по территории США были нанесены массовые бомбовые удары, в частности по стратегическим объектам... Президент РФ прокомментировал ситуацию: ггг извините, окошком ошиблись. (2007– 2009)

Z kolei teksty o zagubionej bombie, na przykład:

Нашедшего чёрный чемодан с красной кнопкой просьба вернуть за вознаграждение. Москва, Кремль, спросить Бориса,

stanowią swoistą relację o faktach poprzedzających wydarzeniach opisywane w sadystycznych wierszykach, czyli znalezienie śmiercionośnej broni przez przypadkową osobę.

Najczęściej dowcipy o prezydentach mają typową strukturę narracyjno-dialogową i traktują o konfrontacji prezydentów wrogich państw. Schemat narracyjny pierwszej części dowcipu opisuje pojedynek na żarty lub przechwałki osiągnięciami cywilizacyjnymi:

Prezydent Rosji i USA założyli się, czyjego państwa osiągnięcia są lepsze... Jelcyn pojechał do Ameryki. Clinton zaprowadził go do małego pokoiku, na środku którego był malutki stoliczek z guziczkiem. Po zachęceniu zbliżył się Jelcyn do stoliczka, nacisnął guziczek, a tu wielki huk, bum, coś błysnęło. Jelcyn wygląda przez okno, patrzy, a tam w chmurze dymu jego spalona limuzyna. Clinton z triumfującą miną spojrzał na zdziwienie przeciwnika. Następnie Clinton udał się do Rosji, i tak podobnie jak poprzednio znaleźli się w małym pokoiku, na środku którego był malutki stoliczek z guziczkiem. Po zachęceniu zbliżył się Clinton do stoliczka, nacisnął guziczek, a tu nic... Następnie z ironicznym uśmiechem powiedział:

– Eeee, to u nas w Ameryce to wszystko działa!

A Jelcyn zdziwiony:

– Nie panimajesz...? Ameryki niet!

Putin przyjechał do Busha. Podczas kolacji Bush postanowił zażartować z Putina i podrzucił tamtemu do szampana lek na przeczyszczenie. Putin oczywiście za jakiś czas wychodzi do łazienki. Naciska spłuczkę – wylewa się na niego z góry wiadro z nieczystościami i słychać śmiech zadowolonego z siebie Busha.

Następnie Putin zaprasza do siebie Busha i podczas kolacji proponuje mu napić się szampana. Bush myśli: „Ale głupek. Nic swojego oczywiście wymyślić nie mógł. No dobra. Jakoś sobie poradzę" – i wypija. Sytuacja się powtarza, tyle że po naciśnięciu przycisku nic z góry na Busha się nie wylewa. „Rosjanie niczego normalnie zrobić nie mogą" – myśli Bush i dla żartu wciąż naciska ten przycisk. Po jakimś czasie słychać głos Putina: „Wciskaj, wciskaj. Jeszcze tylko dwa stany zostały"[19].

Puenta, w której odpowiedzią na żart jest aktywowanie bomby, zaskakuje nieadekwatnością decyzji do poziomu działań pierwszego z rywali. Prezydent rosyjski naciska czerwony guzik uruchamiający bombę niczym dziecko, które

[19] *Humor rosyjski*, s. 115.

spodziewa się dobrej zabawy, a nie zagłady świata. W przytoczonych tekstach zwycięzcą w tych swoistych zawodach okazuje się strona rosyjska. Triumf ten nie jest jednak efektem genialnych posunięć politycznych czy osiągnięć zbrojeniowych, ale manii wielkości niedopuszczającej porażki w żadnej dziedzinie.

Dowcipy, w których bohaterami są przywódcy rosyjscy, wykazują związek ze stereotypem lub autostereotypem etnicznym. Jak dowiodła Dorota Brzozowska, w dyskursie ludycznym stereotyp może służyć wzmocnieniu więzi między członkami społeczności[20]. W przypadku rosyjskiego prezydenta użycie bomby jest efektem wyolbrzymionego poczucia wyższości Rosji, przekonania o powołaniu jej do wyższych celów. Dla zachowania tej przewagi nad innymi narodami głowa państwa rosyjskiego jest gotowa zapłacić każdą cenę. Tę cechę narodową dobrze ilustruje jeden z dowcipów:

Topologiczna tajemnica rosyjskiej duszy – jak można siedzieć głęboko w dupie i przy tym patrzeć na wszystkich z wysoka?[21]

Dość licznie reprezentowane są dowcipy, w których Rosja zdobywa przewagę dzięki takim cechom stereotypowym, jak brak organizacji czy chaotyczność. Siła niszczenia nieudolnej polityki wewnętrznej Rosjan równa jest w dowcipach sile rażenia bomby:

– Что общего между коммунизмом и атомной бомбой?
– Оба стирают различия между городом и деревней...

После встречи Хрущев и Кеннеди обмениваются подарками. Кеннеди сказал:
– Я решил преподнести вам миниатюрную атомную бомбу, но она настоящая и требует бережного отношения: при взрыве может вызвать опустошительные разрушения.
– А я, – ответил Хрущев, – хочу подарить вам министра сельского хозяйства. С ним тоже нужно быть очень осторожным: если вы решите его использовать, то опустошительная сила будет тотальной!

Началась третья мировая война. СССР и США обмениваются ядерными ударами, потом еще, бомбардировки следуют одна за другой. Буш позвонил Горбачеву:
– Мая разведка донесла, что у вас осталась всего одна ракета, а у нас – десять! Сдавайтесь!
– Мы изыскиваем резервы, – ответил Горбачев.
Через некоторое время Буш снова звонит в Кремль:
– Моя разведка донесла, что у вас не осталось ни одной ракеты, а у нас десяток! Сдавайся, Миша!
– Нет, в тайге мы совершенно случайно обнаружили заброшенную базу. Теперь у нас пятьдесят ракет! Сдавайся, Джорж!
– Эх, предупреждал меня Рейган: если США и суждено погибнуть, то только от русской бесхозяйственности!

Bohaterowie trzeciej grupy tematycznej związanej z aktywowaniem broni jądrowej łączą w sobie główne cechy bohaterów obu omówionych wcześniej grup. Inicjatorami wybuchu bomby są w tym przypadku żołnierze rosyjscy – nieodpowiedzialni jak dzieci, choć – podobnie jak prezydenci – świadomi skutków wybuchu. Właśnie z tej grupy został zaczerpnięty tytułowy cytat:

[20] Dorota Brzozowska, *Polski dowcip etniczny*.
[21] *Humor rosyjski*, s. 25.

По середине Тихого океана всплывает Русская атомная подводная лодка – вся ржавая.

Командир выстраивает свою команду, грозно спрашивая „Кто кинул валенок в пульт?". Все молчат. Рядом вспывает американская подводная лодка – вся чистенькая, аж блестит.

Командир выстраивает команду со словами „А у нас в америке..."

Русский командир говорит „да нет больше вашей америки!!!... Кто кинул валенком в пульт?".

Funkcję swoistego katalizatora przyspieszającego moment wybuchu w dowcipach o żołnierzach bomby pełni alkohol. Stan upojenia alkoholowego podwyższa nastrój, jednak obniża poczucie lęku, które stanowi sygnał ostrzegawczy[22]:

Американские ракетчики сидят:
– Ну что, по капельке?
– Ну что, по наперсточку?
– Ну что, по рюмочке?
– Ну что, пустим ракету в русских?
Сидят наши ракетчики:
– Ну что, по стаканчику?
– Ну что, по фляжке?
– Ну что, по канистрочке? Ударяя всеми пальцами по пульту:
– Этот День Победы!

О тех временах, когда американские и наши вояки друг к другу с визитами и инспекциями ездили...

Советская атомная подводная лодка. Капитан выстроил на палубе команду и, потрясая перед собой пустой пивной бутылкой, орет:

– Кто пил пиво на центральном посту?!

Молчание...

– Еще раз спрашиваю – кто пил пиво на центральном посту?!

Опять молчание...

В это время на палубу вываливает гость – американский капитан. Подходя к нашему кэпу, как бы невзначай замечает:

– А вот у нас в Америке пиво в банках...

Наш (раздраженно отмахиваясь):

– ДА НЕТ УЖЕ ВАШЕЙ АМЕРИКИ... Последний раз спрашиваю – кто открывал бутылку о красную кнопку?!!

Najpopularniejszym skryptem[23] wykorzystywanym w tekstach o żołnierzach jest właśnie skrypt PIJĄCY WÓDKĘ ROSJANIN. Jak zauważyła Dorota Brzozowska, w dowcipach o Rosjanach „wódka jest często punktem odniesienia, a odwoływanie się do niej sposobem na objaśnianie świata"[24]. Stąd właśnie marnowanie się alkoholu z powodu braku konsumentów po wybuchu atomowym wyobraża w dowcipach ogrom tragedii, na przykład:

Oficer rosyjski ma za zadanie wytłumaczyć żołnierzom zniszczenia wywołane przez bombę atomową. Zaczyna tak:

[22] Por. Antoni Kępiński, *Lęk*, s. 131.

[23] Semantyczna teoria humoru Victora Raskina zakłada istnienie w dowcipie dwóch komponentów – przeciwstawnych skryptów, tj. wiedzy na temat semantyki słów i wywoływanych przez nie skojarzeń. Podaję za: Władysław Chłopicki, *O humorze poważnie*, Kraków: Wydawnictwo Oddziału PAN 1995, s. 61–64.

[24] *Humor rosyjski*, s. 104.

– Żołnierze! Wyobraźcie sobie dwadzieścia... nie, pięćdziesiąt... nie, sto skrzynek wódki, których nie ma kto wypić.

Żołnierze na rosyjskich podwodnych okrętach atomowych są w dowcipach obarczeni, na wzór prezydentów, stereotypowymi cechami Rosjan. Źródłem humoru jest wydobywanie kontrastów poprzez zestawienie różnych typów ludzkich – konsekwentnych, racjonalnych Amerykanów i niezorganizowanych, nieodpowiedzialnych Rosjan. O bagatelizowaniu skutków wybuchu świadczy brak konsekwencji wobec winowajców lub nieadekwatność kary do wielkości winy (np. jedna służba poza kolejnością):

Солдаты на пульте капусту рубили,
Какой-то щиток случайно разбили...
Долго смеялись над шуткой в ООН,
В бесплодной пустыне ища Вашингтон;

У России в море вышла новая атомная подводная лодка. На пульте для запуска ядерных ракет будет проходить вахту матрос по фамилии Пиздецов[25];

Radziecki atomowy okręt podwodny wynurza się po kilkumiesięcznym rejsie. Bałagan w mapach, awaria przyborów nawigacyjnych, panika – gdzie jesteśmy?? Starszy oficer proponuje kapitanowi:
– Podpłyniemy do jakiegoś statku, wypuścimy torpedę, on tonąc nada SOS z pozycją i już będziemy wiedzieli, gdzie jesteśmy.
– Dobrze – mówi kapitan – Ale żeby to było ostatni raz.

Na ruské atomové ponorce:
„Kdo včera utíral prach na odpalovací desce?"
„Já!"
„Tak si vezměte gumu a vygumujte Anglii z mapy světa."

Солдат, дежуривший на ядерной установке, задремал и облокотился на пульт управления. При входе дежурного офицера он встрепенулся, вскочил и доложил:
– Товарищ лейтенант, в мое дежурство происшествий не было!
– Не было, говоришь?! А Бельгия где, ... твою мать?! Два наряда вне очереди!

Ameryka była w czasach komunizmu symbolem dobrobytu, wolności i jedynym państwem, które zdecydowało się użyć broni jądrowej w konflikcie międzynarodowym. Związek Radziecki i współczesna Rosja to pod względem zbrojeniowym mocarstwa, jednak do dziś nie wszystkie grupy społeczne doczekały się obiecywanego przez komunizm wysokiego standardu życia. Rosyjskie państwo – uzbrojone i biedne, trafnie charakteryzują humorystyczne teksty:

Symbolem Rosji powinien być Kupidyn – sam goły, ale uzbrojony, i nikomu nie daje spokoju ze swoją miłością.

[25] Rosyjski wulgaryzm *пиздец*, od którego utworzone zostało nazwisko bohatera dowcipu, oznacza m.in. koniec życia człowieka lub wszystkich ludzi na Ziemi. Por. Алексей Плуцер-Сарно, *Словарь русского мата*, t. 5: *Лексические и фразеологические значения слова „пиздец"*, źródło: http://plutser.ru/mat/pizdets/pizdets_lexic [dostęp 10.06.2009].

Rozmawiają Bush i Putin.
Bush:
– Każdemu państwu, w którym cieszymy się uznaniem, możemy sprzedać nasze najgorszej jakości towary i wysłać tam nasze odpady.
Putin:
– Każdemu państwu, w którym nie cieszycie się uznaniem, możemy sprzedać naszą najnowocześniejszą broń i wysłać tam naszych instruktorów[26].

Świadomość istnienia przepaści dzielącej oba mocarstwa w wielu dziedzinach życia, za wyjątkiem osiągnięć zbrojeniowych, mogła spowodować wykreowanie w dowcipach **atomowych** autostereotypu Rosjanina. U jego podstawy leżały cechy postrzegane jako negatywne, służące przewrotnie podniesieniu samooceny. Rosjanie w dowcipach wygrywają przede wszystkim dzięki niegospodarności, nieodpowiedzialności, brakowi organizacji (znajdują zgubione bomby, nie wypełniają obowiązków), okrucieństwu i manii wielkości (w pojedynkach na żarty reakcja prezydenta rosyjskiego jest nieadekwatna do poziomu żartu przeciwnika) oraz pijaństwu. Dowcipy, w których zwycięzcami są Rosjanie, mogą – zależnie od zamiaru mówiącego – wyrażać różne intencje. Kreowanie wizji zwycięstwa Rosji w dowcipach rosyjskich może służyć podniesieniu samooceny Rosjan. Jednak te same teksty, powielane przez przedstawicieli każdej innej narodowości, stanowią już projekcję lęku przed skutkami użycia bomby atomowej przez nieobliczalnego człowieka o tzw. rosyjskiej duszy.

Źródłem efektu komicznego w przeanalizowanych tekstach humorystycznych było zarówno wyolbrzymienie skutków atomowych tragedii, przerysowanie cech narodowych, jak i degradacja przejawów potęgi państwa (uzbrojenie, armia, głowa państwa). Jednak rola gatunków humorystycznych nie ogranicza się jedynie do ich funkcji ludycznej. Teksty komiczne niosą zazwyczaj także nieludyczne treści, ponieważ są komentarzem do realnego problemu. Pod pozornie śmieszną treścią ukryta jest powaga, zmuszająca – właśnie poprzez splot tragizmu i komizmu – do refleksji. Jak zauważył Damian Thompson, znany angielski dziennikarz zajmujący się tematyką religijną, „skonstruowanie bomby atomowej pod koniec drugiej wojny światowej [...] przekształciło pojęcie ogólnoświatowego zniszczenia z tradycyjnej wizji końca świata, akceptowanej tylko przez wierzących, w przerażającą ewentualność zagrażającą wszystkim. Zapoczątkowało nową apokaliptykę, napędzaną racjonalnym strachem przed ostateczną katastrofą”[27]. Wizja nuklearnego armagedonu nie jest obca tekstom humorystycznym:

Radio Erewan:
PYTANIE: Czy będzie III wojna światowa?
ODPOWIEDZ: Trzeciej wojny światowej nie będzie, bo będzie taka walka o pokój, że kamień na kamieniu nie zostanie.

Generatorem tekstów przedstawiających problematykę atomowego współzawodnictwa w sposób humorystyczny jest swoista frustracja – wroga nie można zaatakować, ponieważ jest on zbyt dobrze uzbrojony. W przypadku wyrównanego poziomu uzbrojenia atak jest również niemożliwy, bo będzie oznaczać koniec

[26] *Humor rosyjski*, s. 18, 120.
[27] Damian Thompson, *Koniec czasu. Wiara i lęk w cieniu millennium*, przeł. Bogumiła Nawrot, Warszawa: Prószyński i S-ka 1999, s. 147.

świata. Strach motywujący **atomowe** dowcipy nie wynika z obawy przed samą technologią atomową, ale z lęku przed nieodpowiedzialnością ludzi i nieodwracalnością ich nierozsądnych działań. To człowiek, a nie przyroda, pozostanie na zawsze częścią świata niepoznawalną i nieujarzmioną. Utwór komiczny jest pewnego rodzaju transformacją obrazu świata i manifestacją jego odbioru. Humor, u którego podstaw zazwyczaj leży sytuacja konfliktowa lub kryzysowa, nie prowadzi do rozwiązania problemu, proponuje jedynie emocjonalny stosunek do niego. Jest więc psychicznym antidotum na to, co przeraża i przerasta wyobraźnię. Można powiedzieć, że dowcip jest manifestacją postawy wyznania i wyzwania. Wyznania, ponieważ ujawnia nasze lęki, wyzwania, gdyż jest próbą ich pokonania.

"WHO THREW A SHOE IN THE CONTROL PANEL?!", THAT IS THE ATOM IN A DISTORTING MIRROR OF HUMOR (BASED ON THE POLISH, RUSSIAN AND CZECH TEXTS)

Summary

The article presents an analysis of humorous genres of contemporary Polish, Russian and Czech folklore (jokes, sadistic poems, chastushka), inspired by real or anticipated tragic events related to the use of nuclear energy. The purpose of comparing the texts in three languages was to identify common or different motivations which contributed to writing the texts of *atomic* humour in the countries with various degrees of advancement of nuclear weapons. The analysis is based on the texts of jokes (approx. 200) found in the Internet (the Polish, Russian and Czech servers), materials spread through spoken communication, and non-serial publications. The analysis proved that the fear motivating the *atomic* jokes is not caused by the fear of the atomic technology itself, but by the fear of irresponsible people and irreversibility of their unreasonable actions.

Adj. Izabela Ślusarek